

NOVUS COOPERANTE ЯК ІНСТРУМЕНТ ЛОКАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ю. Е. Губені, д. е. н., професор
Львівський НАУ,
С. Ю. Жарська, магістр менеджменту
незалежний дослідник

Обґрунтовано припущення про зародження, становлення і розвиток нових форм кооперації та співпраці, які узагальнено отримали визначення «нової кооперації» – лат. novus cooperante. Розглянуто окремі прояви деяких із цих форм у локальній економіці на селі. Викладено припущення про роль та значення нових форм кооперації та господарської співпраці у підприємницькому середовищі, детермінованому децентралізацією та адміністративно-територіальною реформою.

Постановка проблеми. Кооперація та її інституційне втілення – кооперативи перебувають у динаміці, пристосовуючись і детермінуючись залежно від розвитку організаційно-економічного середовища. В економічно розвинутих країнах, незважаючи на суттєве місце у господарському житті кооперації, вона також видозмінюється, модифікується та набуває нових рис. Деякі зарубіжні вчені стверджують про формування «нової кооперації» [1]. А ось польські вчені, зокрема дослідники з Лабораторії кооперації (поль. – *Laboratorium Kooperacji*) Інституту прикладних суспільних досліджень (Варшава), здійснюють низку досліджень нових форм кооперації, в т. ч. відомої уже й у нас «соціальної кооперації» [10]. Вони також стверджують про нові риси і характеристики кооперації на селі. Зрештою бачимо, що кооперативний рух та способи господарської співпраці на селі знаходять нові організаційні та навіть інституційні втілення. Це дозволяє припустити про формування «нової кооперації». Тому доцільно хоча б рамково дослідити її вплив на місцевий розвиток.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Кооперація та кооперативи як суб'єкти господарського життя та економічної практики є популярним об'єктом наукових досліджень. В Україні відомі публікації із цієї тематики Г. Черевка [2], Р. Славюка [3], М. Маліка [4] та інших. Особливе місце у цьому науковому та емпіричному масиві займають публікації та практично-прикладна діяльність В. Зіновчука [5]. Окремо слід відзначити послідовну, ґрунтовну дослідницьку діяльність в кооперативній проблематиці саме професора В. Зіновчука. Зазначені вище науковці в сукупності

обґрунтовують кооперацію та кооперативи як явища у розвитку. Очевидно, що дослідження нових форм кооперації лише розвиватимуть ці положення, деяким чином доповнюючи їх нашими дискусійними оцінками й судженнями.

Мета та методика досліджень. Метою публікації є рамкове окреслення напрямів та способів впливу нових форм кооперації та кооперативів, які ми окреслюємо латинським терміном *novus cooperante*, на локальний (місцевий) розвиток. Причому, з огляду на відомі чинники, ми акцентуватимемо увагу на соціально-економічному розвитку сільських громад та територій. При підготовці публікації використано інформацію з відкритих джерел та результати виконання Гранту Президента України Ф-63/2016 ДФФД [6] та незалежного дослідницького проекту «Економічна реформа – очима села: 20 років по тому» [7].

Результати дослідження. *Novus cooperante* можна розглядати як нові, динамічні та аморфні форми співаці й господарської взаємодії, що перебувають у стадії зародження та інституційного становлення, обережно, але настирливо проявляється на селі з огляду на економічну необхідність співпраці та потребу використання «ефекту масштабу» діяльності. Причому кооперативні утворення, як правило, не формалізовані, все ж виступають як чіткі й однозначні суб'єкти господарювання, або як «м'яке» об'єднання суб'єктів господарювання. Опитані нами жителі села однозначно цінують співпрацю та взаємопідтримку, розуміючи їх як необхідність, обумовлену обставинами життя, господарської ситуації та фактом поєднання сільськогосподарської праці з іншими видами діяльності [6, 7].

Однак утвердження чи поширення кооперативної ідеї зазнає суттєвих перешкод, більшість з яких мають суб'єктивну природу. Доволі незрозумілим є постійне ретроспективне уповання на «світле минуле» кооперації – адже соціально-економічні та правові умови ведення господарської діяльності нині радикально інші, а майбутнє економіки обіцяє бути ще більш модерним. Економічний конструктивізм, що проявляється у своєрідному та доволі поверховому стимулюванні кооперативної ідеї, часом дає несподівані результати. Так, за даними Р. Корінця, навіть «...кооперативи, створені... за зовнішньої підтримки, виявляють слабку здатність до самостійного розвитку», тому практично більшість з них припинили діяльність [8].

Гіпотетичними, й тому недостатньо чітко ідентифікованими ознаками *novus cooperante* є:

- «кластерна структура» з обов'язковою наявністю своєрідного «центру об'єднання» або особи-інтегратора;

- орієнтація на економічний ефект, співпрацю та господарські зручності;
- мінімальний акцент на формалізацію, інституційне оформлення та легалізацію;
- особиста довіра, що ґрунтується на емпіричному господарському досвіді;
- динамічність, нестійкість та мінливість;
- використання переваг сучасного економічного життя, інформаційних технологій та віртуальної економіки;
- соціальна та репутаційна довіра, авторитет та погляд у перспективу.

Водночас ми усвідомлюємо дискусійність наших припущень, тому вважаємо, що гіпотеза вимагатиме глибших теоретичних і аналітичних узагальнень.

Найбільш очевидним проявом *novus cooperante* є соціальні кооперативи і соціальні кооперативні ініціативи. Приклади їх діяльності описано у науковій та публіцистичній літературі. Соціальні спільноти, особливо на первинному та локальному рівні, мають тенденцію до співпраці, яка є нічим іншим, як первинною спонтанною кооперацією. Тому такі соціальні кооперативи матимуть поширення за наявності мінімально двох умов: а) соціально значима ініціатива; б) наявність лідера (формального чи неформального). Значення соціальних кооперативів виходить далеко за рамки вирішення первинно окреслених проблем. Нами досліджено формування соціальних кооперативів сервісного типу на основі органів самоорганізації населення.

Практично не описані у літературі споживчі кооперативи. Видається, що в умовах зростаючої конкуренції серед суб'єктів торгівлі ринкові умови не сприятимуть діяльності споживчих кооперативів. Більше того, попередньо відома «споживча кооперація» Укркоопспілки виявилась мало адаптованою до нових економічних умов. Однак очевидні цінові дисбаланси, породивши спочатку «човникову» торгівлю імпортними споживчими товарами, уже дали поштовх до кооперації і навіть зародженню своєрідних кооперативних гуртків в прикордонних регіонах. Закриті групи пов'язаних осіб здійснюють періодичний імпорт продуктів (частіше) і промислових товарів (рідше) для власного споживання.

Все більш поширеною формою кооперації та фактично неформальними кооперативами є своєрідні сільськогосподарські групи виробників. Такі стійкі групи мають декілька видів консолідуючих ідей: а) інтерес збуту; б) спільне використання техніки; в) координація

виробничих програм; г) використання бюджетних або інших залучених коштів. Такі кластерні групи можуть мати територіальну або родинну організаційну побудову, якщо такий термін можна використати до таких аморфних і нестійких неформалізованих груп. Цікаво відзначити, що групи спільного використання техніки, як правило, не ґрунтуються на пайовій власності на неї, а мають у базисі приватну одноосібну або сімейну/родинну власність.

Усі форми первинної та неформальної кооперації вимагають детального вивчення й оцінки. Розвиток довіри та кооперації є взаємопов'язаними, тому виникає потреба ретельнішого дослідження соціально-психологічних аспектів господарської діяльності на селі.

Очевидним феноменом розвитку кооперативної ідеї в сучасних умовах є наявність т.з. «неформальних кооперативів». При їх емпіричному дослідженні нами встановлено, що ця природа обумовлена не стільки прагненням працювати в «сірому середовищі» чи мінімізувати податки, а нормальною реакцією малого бізнесу на складні та економічно обтяжливі умови регулювання. Це підтверджує тезу Я. Корнаї, який стверджував, що «тіньовий або неформальний бізнес» не є однозначно негативним господарським явищем, а доволі часто пониження рівня легальності – це нормальна реакція на надмірне транзакційне, регуляторне або фіскальне навантаження [9].

Можливою реакцією держави має бути підтримка та стимулювання будь-якого доцільного групування, об'єднання, координованої дії дрібних суб'єктів господарювання. Більше того, державні та місцеві програми підтримки сільського господарства мають заохочувати створення і розвиток виробничих груп збутових об'єднань і координаційних утворень. Це відповідає європейським трендам стимулювання виробничих груп у середовищі приватних господарств. Господарські групи, об'єднання та неформальні утворення, повинні отримувати підтримку на рівні підтримки кооперації.

Очевидно, що адміністративно-територіальна реформа, відома широкому загалу як *децентралізація*, внесе суттєві зміни у локальне підприємницьке середовище. Неважко побачити, що децентралізація створює очевидні можливості для розвитку кооперативних утворень і кооперативної співпраці, насамперед через наближення «ринкового центру», зростання доходів населення, можливості локальних закупівель на комунальні потреби. За сприятливих обставин це може викликати мультиплікаційний ефект активізації господарського життя у громаді та розвитку *novus cooperante*. Однак важливо розуміти, що потенційні загрози, хоча й не є такими явними та легкими до ідентифікації, можуть нівелювати значну частину «сильних сторін» як децентралізації, так і

потенціалу *нової кооперації*. Тому уже на стадії проектування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) треба враховувати увесь комплекс завдань щодо формування сприятливого бізнес-клімату.

Висновки: а) можна стверджувати про зародження, поширення та розвиток нових форм кооперації та кооперативів (*novus cooperante*) на селі; б) нові форми кооперації та співпраці матимуть зростаючу роль у локальній економіці; в) децентралізація та адміністративно-територіальна реформа сприятимуть зміні підприємницького середовища на місцевому рівні, що «наближатиме ринок» до первинних господарюючих суб'єктів; г) нові форми кооперації та співпраці на селі вимагають ретельного наукового, особливо монографічного, дослідження.

Список використаних джерел

1. Blanton E. Richard; Fargher F. Lane, *How Humans Cooperate: Confronting the Challenges of Collective Action* / Richard E. Blanton, Lane F. Fargher. – Colorado: University Press Colorado, 2016, – 234 p.

2. Черевко Г. В. Стратегія і особливості розвитку кооперації в аграрній сфері / Г. В. Черевко // 36. наук. праць конф. «Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України ХХ століття». – К.: 2001. – С. 247–249.

3. Слав'юк Р. А. Асоційовані форми аграрного бізнесу : Дис... д-ра екон. наук.: 08.02.03 / Р. А. Слав'юк; Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Л., 2002. – 407 с.

4. Малік М. Й. Кооперація в сільському господарстві України: стан і перспективи / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 3–8.

5. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – К.: Логос, 1999. – 254 с.

6. Губені Ю. Е. Розвиток особистих селянських господарств на рубежі інституційних змін : монографія / Ю. Е. Губені, Ю. А. Коверко. – Л.: НВФ «Укр. технології», 2016, – 186 с.

7. Економічна реформа – очима села: 20 років по тому. Результати та аналіз повторного соціологічного опитування / [Ю. Е. Губені, О. А. Біттер, В. В. Бондарчук та ін.]; за ред. Ю. Е. Губені – Л.: НВФ «Укр. технології», 2017. – 94 с.

8. Корінець Р. Я. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на основі інформаційного забезпечення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Р. Я. Корінець; ННЦ ІАЕ НААНУ. – К.: 2016. – 20 с.

9. Корнаи Янош. «Путь к свободной экономике» – десять лет спустя / Янош Корнаи // Трансформация. – 2000. – № 2. – С. 5–6.

10. www.ekonomiaspoleczna.pl/wiadomosc/